

Бурковська А. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0003-4158-1721

e-mail: allaburkovskaya2010@gmail.com

Параконний Д. В., здобувач вищої освіти факультету менеджменту, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна.

ORCID ID: 0000-0003-2452-9411

e-mail: dimaparakonnui@gmail.com

Зовнішньоекономічна діяльність та її вплив на стан платіжного балансу України

Анотація. У статті розглянуто поняття та окремі показники стану платіжного балансу України та показано складові елементи платіжного балансу. Проаналізовано основні показники зовнішньої торгівлі, в тому числі обсяги імпорту й експорту, їх динаміку. Наведено сучасний стан української зовнішньоекономічної діяльності в цілому. Зазначено концепцію поняття сальдо платіжного балансу та визначено зв'язок зміни обсягу сальдо платіжного балансу в залежності від зміни визначених показників зовнішньоекономічної діяльності України, що перебувають в тісному взаємозв'язку. Розглянуто вплив пандемії COVID-19 на зовнішньоекономічну діяльність країни в цілому. Підсумовано наукову діяльність з даної теми та запропоновані напрями підвищення показників зовнішньоекономічної діяльності та їх вплив на платіжний баланс України.

Ключові слова: платіжний баланс; експорт; імпорт; зовнішня торгівля, економічні операції.

Burkovskaya Alla, Ph.D. (Economics), Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolaiv National Agrarian University, Ukraine.

Parakonnyi Dmytro, Applicant for Higher Education, Management Mykolayiv National Agrarian University, Ukraine.

Foreign Economic Activity and Its Impact on the Balance of Payments of Ukraine

Abstract. Introduction. The payment balance is an indicator of the state and development of the national economy, systematically reflects the transactions between economic systems around the world, which allows us to assess the country's participation in the international division of labor. It also plays an important role in the mechanism of currency regulation. Control of the payment balance in the context of implementing measures to eliminate imbalances in the economy, implementing a balanced foreign economic, monetary, exchange rate policy, establishing economically sound amounts of gold and foreign exchange reserves, developing adaptive mechanisms to attract external financing are extremely important. The problem and its solution should become the main direction of state policy of Ukraine.

Purpose. The aim of this article is to study the impact of the real state of foreign economic activity on the payment balance of Ukraine and analysis of the reviewed impact indicators.

Results. The article considers the concepts and individual indicators of the payment balance of Ukraine and shows the components of the payments balance. The main indicators of foreign trade, including the volumes of imports and exports and their dynamics, have been reviewed in detail. The current state of Ukrainian foreign economic activity in general has been analyzed. The concept of the payment balance has been indicated and the connection between the change in the payment balance depending on the change of certain indicators of Ukraine's foreign economic activity, which are closely interrelated, has been determined.

Conclusions. The main factor that negatively affects Ukraine's payment balance is the large balance of goods deficit. The strategy to reduce the payment balance deficit should include the following elements: taking the necessary measures to eliminate internal economic imbalances; to guarantee the provision of export credits to producers, insurance against economic and political risks, the introduction of a preferential depreciation regime for fixed assets and the provision of financial benefits and other loans in exchange for the fulfillment of specific obligations of the export program; use international legal standards to regulate the payments balance; regulation of expenditures and revenues of the state budget, the use of risk insurance instruments in the financial system; increase revenue and revenue rates to increase trademark patents, licenses, and references to scientists and technicians.

Keywords: balance of payments, exports, imports, foreign trade, economic transactions.

JEL Classification: F10; G35.

Постановка проблеми. Платіжний баланс є показником стану і розвитку національної економіки, систематично показує операції між економічними системами по всьому світу, що дозволяє оцінити участь країни в міжнародному поділі праці. Також відіграє важливу роль в механізмі валютного регулювання.

Контроль платіжного балансу в контексті реалізації заходів щодо усунення дисбалансів в економіці, реалізації збалансованої зовнішньоекономічної, грошово-кредитної, курсової політики, встановлення економічно обґрунтованих розмірів золотовалютних резервів, розробки адаптивних механізмів для залучення зовнішнього фінансування є надзвичайно важливими. Проблема та її рішення має стати основним напрямом державної політики України.

Ігнорування зазначених проблем може створити серйозну загрозу національним економічним інтересам. У кінцевому підсумку дані проблеми знаходяться в складній системі взаємозв'язків,

діалектичній залежності один від одного, і кожна з яких, потребує уваги задля їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд даної теми опрацювали у своїх роботах такі науковці як: Г. Веріга [1], А. Ковальчук [2], Л. Козак [3], А. Матіос [2], А. Мулякова-Бочі [4], Д. Фаустен [5], О. Федорук [3] та інші.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є дослідження впливу реального стану зовнішньоекономічної діяльності на стан платіжного балансу України та аналіз показників, що на нього впливає.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонально платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично показує економічні операції між національною економікою та економіками інших країн.

Існує декілька концепцій платіжного балансу. Розглянемо їх на прикладі таблиці 1.

Таблиця 1 Концепції платіжного балансу

Науковці	Визначення
Г. Веріга [1]	Платіжний баланс – це балансовий рахунок міжнародних операцій як вартісне вираження всього комплексу світогосподарських зв'язків країни у вигляді співвідношення надходжень і платежів
Л. Козак [3]	Платіжний баланс – це сума всіх транзакцій, які відбуваються між резидентами країни та резидентами всіх інших країн
А. Матіос [2]	Платіжний баланс – відомість, що показує рух коштів у формі платежів з однієї країни в іншу
Д. Фаустен [5]	Платіжний баланс показує економічні відносини країни з рештою світу протягом певного періоду часу
А. Мулякова-Бочі [4]	Платіжний баланс – це статистичний звіт, який систематично надає зведені дані про зовнішньоторговельні операції даної країни з іншими країнами світу за певний період

Джерело: побудовано авторами на основі матеріалів [1, 2, 3, 4, 5]

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679-XIV, «платіжний баланс» – це співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною із-за

кордону, і сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду [9].

Склад платіжного балансу наведено на рисунку 1.

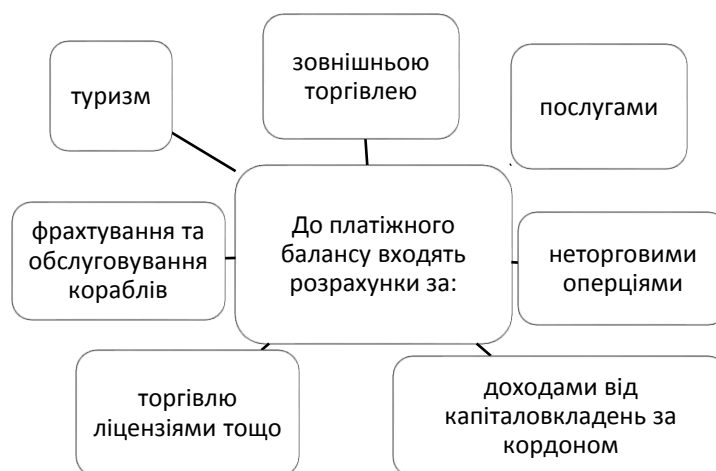

Рисунок 1 – Склад платіжного балансу України

Джерело: побудовано авторами на основі матеріалів [1]

Розглянемо графік зведеного балансу України за 2013-2020 роки.

Аналіз динаміки платіжного балансу України за 2013-2020 рр. показує про постійну зміну сальдо

зовнішньої торгівлі України (різниця експорту та імпорту товарів та послуг). У 2020 р. сальдо зовнішньої торгівлі України зменшилось на 20,1% у порівнянні з 2019 роком.

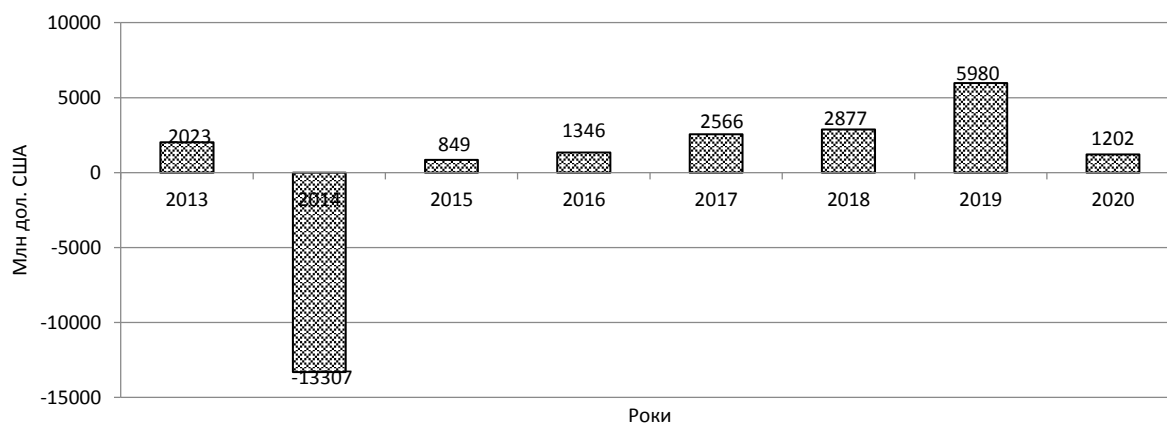

Рисунок 2 – Динаміка зведеного балансу України протягом 2013-2020 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано авторами на основі матеріалів [6]

Перед розглядом сальдо платіжного балансу країни необхідно визначити концепцію даного поняття.

Отже, сальдо платіжного балансу являє собою різницю операцій з переказів за кордон та їх надходження із-за кордону. Задля отримання позитивного сальдо платіжного балансу необхідне перевищення всіх платежів у країну над платежами з країни. Негативне сальдо платіжного балансу

отримується при перевищенні платежів із країни над платежами в країну. Варто відмітити, що негативне сальдо платіжного балансу поступово зменшує валютний резерв країни. Однак цього можна уникнути, якщо платежі здійснюватимуться в національній валюті держави.

Динаміка зміни сальдо поточного рахунку платіжного балансу України в 2013–2018 роках (рис. 3).

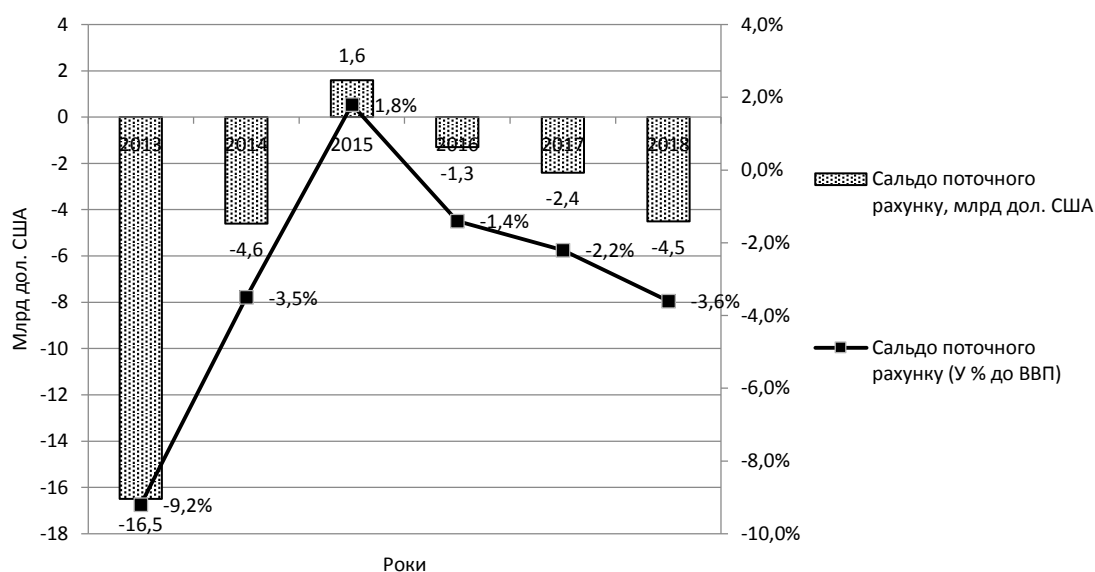

Рисунок 3 – Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, 2013–2018 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі матеріалів [6]

З'ясовано, що сальдо поточного рахунку мало від'ємне значення упродовж досліджуваного періоду, окрім 2015 р., це спричинено тим що,

дефіцит торговельного балансу був меншим за надходження статті «Вторинні доходи». Критерієм від'ємного сальдо поточного рахунку є хронічний

дефіцит торгівлі товарами. У 2015 р. було зафіксовано мінімальне значення зазначеного показника за аналізований період (-3,5 млрд дол.), дані зміни відбулися шляхом скорочення темпів імпорту у порівнянні з падінням експорту. Проте з 2016 р. відновилася негативна тенденція зростання дефіциту зовнішньої торгівлі товарами, у 2016 р. показник становив 6,9 млрд дол., а в 2018 р. – 12,6 млрд дол.

Профіцит поточного рахунку платіжного балансу в II кварталі 2020 р. становив 1,7 млрд дол. США, або 5,2% від ВВП (за II квартал 2019 р. дефіцит склав 1,3 млрд дол. США, або 3,6% від ВВП). Експорт товарів скоротився на 12,0% (у II кварталі 2019 р. збільшився на 3,9%), а імпорт товарів – у 1,4 раза (у II кварталі

2019 р. збільшився на 10,7%). У порівнянні з попереднім кварталом як імпорт, так і експорт товарів знизилися на 19,2% та 12,6% відповідно. Експорт товарів становив 9,9 млрд дол. США. Спостерігалось скорочення експорту за усіма товарними групами:

- металургійною продукцією – на 23,3%;
- продовольчими товарами – на 4,1%;
- мінеральними продуктами (у тому числі руд) – на 8,6%;
- продукцією машинобудування – на 9,4%;
- деревиною та виробами з неї – на 14,7%.

Водночас майже на рівні аналогічного періоду минулого року залишився експорт продукції хімічної промисловості (знизився лише на 0,6%) [2].

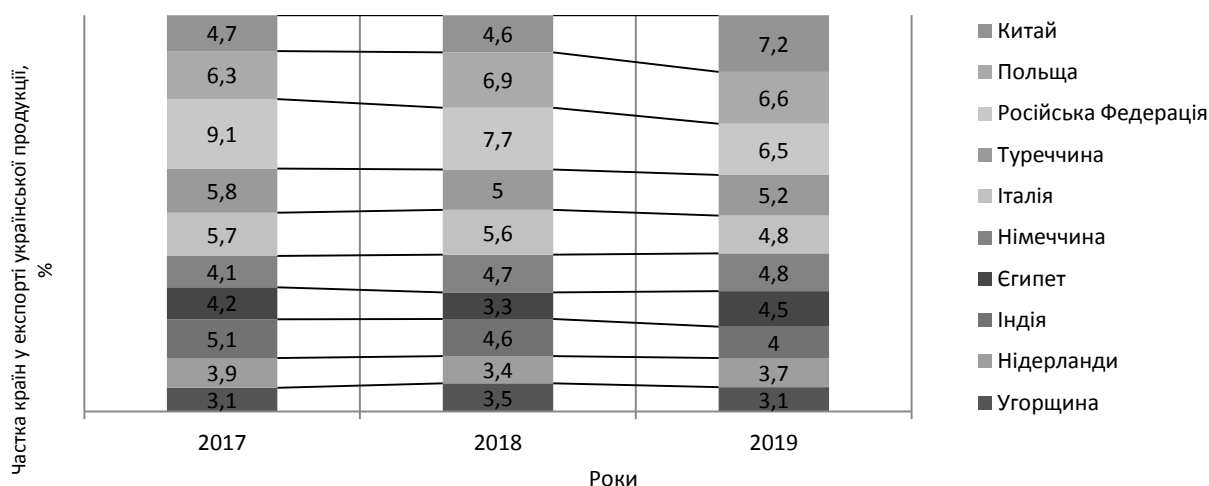

Рисунок 4 – Частка країн у експорті української продукції, %

Джерело: побудовано авторами на основі матеріалів [6]

Аналізуючи частку країн в експорті української продукції, можна зазначити, що перше місце посідає Китай у 2019 р., його частка становить – 7,2%, друге

місце має Польща – 6,8%, третє – Російська Федерація – 6,5%.

Найменшу частку мають такі країни як: Угорщина – 3,1%, Нідерланди – 3,7% та Індія – 4%.

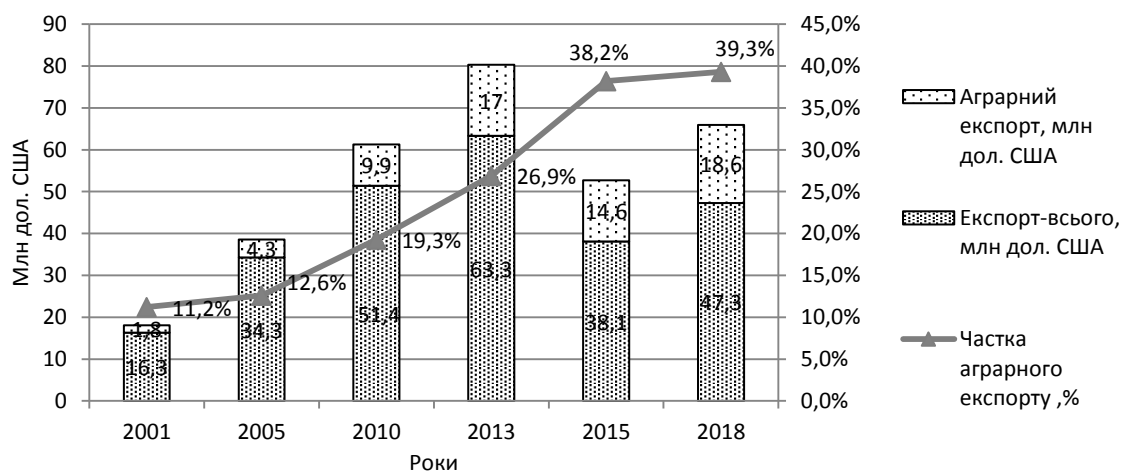

Рисунок 5 – Динаміка обсягів українського експорту

Джерело: побудовано авторами на основі матеріалів [6]

Згідно з рисунком 5 можна зазначити постійні коливання обсягів експорту в Україні у 2018 р. Так, обсяг експорту України у порівнянні з 2001 р. зріс на 31 млн дол США, але у порівнянні з 2013 р. скоротився на 16 млн дол. США, при цьому за аналізований період обсяг аграрного експорту зріс на 16,8 млн дол. США. Імпорт товарів становив 10,5 млрд дол. США. Енергетичний імпорт зменшився в 1,9 рази, а неенергетичний імпорт – на 21,6% у річному вимірі. Зокрема скоротився імпорт:

- продукції машинобудування – на 20,0%;
- у т. ч. імпорт легкових автомобілів – у 2,4 рази;
- продукції хімічної промисловості – на 19,2%;
- металургійної продукції – на 28,1%;
- промислових виробів – на 15,3%;
- деревини та виробів з неї – на 23,4%.

Збільшився імпорт продовольчих товарів – на 10,2%.

Профіцит торгівлі послугами зріс до 1,6 млрд дол. США (у II кварталі 2019 р. – 309 млн дол. США), оскільки темпи скорочення імпорту послуг (у 2,2 рази) залишалися істотно вищими, ніж темпи скорочення експорту (на 22,5%). Основним фактором зниження імпорту послуг стало скорочення витрат осіб, які подорожують за кордон і короткострокових мігрантів (у 4,1 рази). Зменшився також імпорт транспортних послуг (в 1,7 рази), плати за використання інтелектуальної власності (у 2 рази) та інших ділових послуг (в 1,7 рази). Експорт послуг знизився шляхом транспортних послуг (в 1,4 рази), витрат осіб, які подорожують Україною (у 26 разів) та експорту послуг із переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам (в 1,5 рази). Водночас експорт комп'ютерних послуг продовжував зростати – на 15,1% [2].

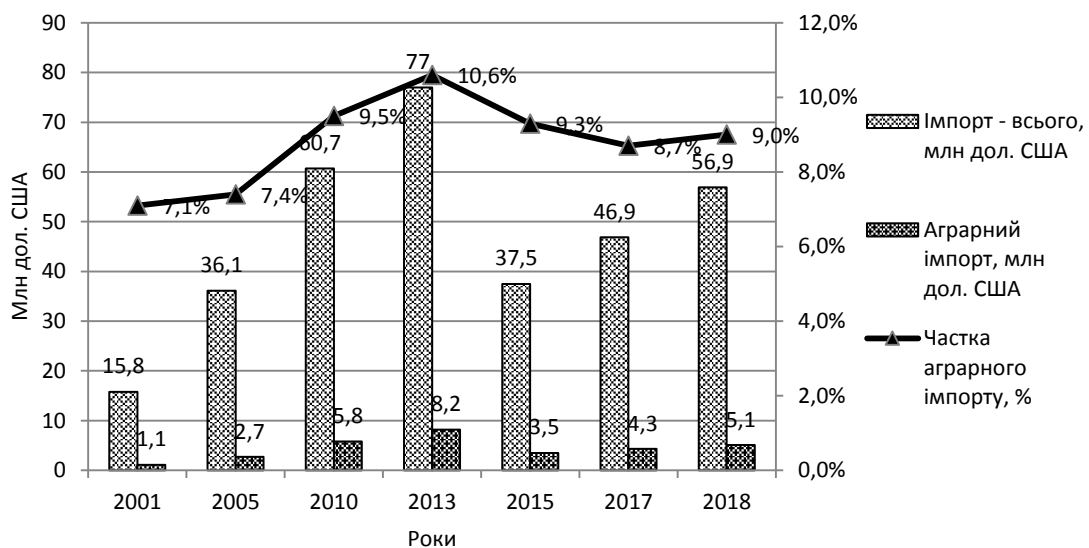

Рисунок 6 – Динаміка обсягів українського імпорту

Джерело: побудовано авторами на основі матеріалів [6]

Дані рис. 6 показують динаміку зростання обсягу імпорту України з 2001 р. по 2018 р. на 41,1 млн дол. США. Обсяг аграрного імпорту також зріс у звітному році 4,0 млн дол. США, в порівнянні з базисним.

Варто також зазначити, що пандемія COVID-19 внесла свої корегування у діяльність всіх країн світу. Більшість держав оголосили карантин, що понесло за собою важкі наслідки як для людей, так, і для економік самих країн. Карантин призвів до зменшення ділової активності та економічної кризи в світових масштабах. Багато держав, особливо технологічно розвинутих, вводили обмеження й зіткнулися з погіршенням економічних показників.

Висновки. Головним фактором, який негативно впливає на платіжний баланс України, є великий дефіцит балансу товарів.

Стратегія зменшення дефіциту платіжного балансу повинна включати такі елементи: вжиття необхідних заходів для усунення внутрішнього економічного дисбалансу; гарантувати надання експортних кредитів виробникам, страхування від економічних та політичних ризиків, запровадження пільгового режиму амортизації основних засобів та надання фінансових переваг та інших кредитів в обмін на виконання конкретних зобов'язань програми експорту; використовувати міжнародні правові стандарти для регулювання платіжного балансу; регулювання видатків і доходів державного бюджету; застосування інструментів страхування ризиків до фінансової системи; збільшити норми надходжень та надходжень для збільшення патентів на торгові марки, ліцензій та посилань вчених і техніків.

Література:

1. Veriha G. V. Платіжний баланс і валютний курс : діалектика взаємозв'язку. *Бізнес Інформ*. 2013. № 2. С. 231-235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_2_50 (дата звернення : 25.09.2020).
2. Ковальчук А.Т., Матіос А. В. Валютні резерви : проблеми формування, розміщення та використання. *Економічний часопис XXI*. 2009. №11-12. С.13-16.
3. Козак Л. С., Федорук О. В. Платіжний баланс як важливий інструмент узагальнюючої оцінки стану національної економіки. *Економіка та управління на транспорті*. 2016. Вип. 2. С. 71–84.
4. Мулякова-Бочі А. К. Тенденції формування платіжного балансу в умовах кризових явищ. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 6.(132). С. 255–261.
5. Fausten Dietrich K. Determinants of the balance of payments and exchange rates. *International Economics. Finance and Trade*. Volume I. 2009. URL: <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C13/E1-23-02-03.pdf>. (дата звернення : 10.10.2020).
6. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_q.pdf (дата звернення : 08.10.2020).
7. Сайт статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/imf/meta/BOP_Dissemin_notes-ukr1.html (дата звернення : 08.10.2020).
8. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/balance> (дата звернення : 05.10.2020).
9. Про Національний банк України зі змінами та доповненнями: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 29.10.2020).

References:

1. Veriha, H. V. Balance of payments and exchange rates: the dialectic of the relationship. *Biznes Inform*. 2013. № 2. S. 231-235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_2_50 [in Ukrainian].
2. Kovalchuk, A.T. & Matios, A.V. Valiutni rezervy: problemy formuvannia, rozmishchennia ta vykorystannia. *Ekonomichnyi chasopys XXI*. 2009. №11-12. S.13-16[in Ukrainian].
3. Kozak, L.S. & Fedoruk, O.V. Foreign exchange reserves: problems of formation, placement and use. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti*. 2016. Vyp. 2. S. 71–84 [in Ukrainian].
4. Muliakova-Bochi, A. K. Trends in the formation of the balance of payments in a crisis. *Aktualni problemy ekonomiky*. 2012. № 6.(132). S. 255–261 [in Ukrainian].
5. Fausten Dietrich, K. Determinants of the balance of payments and exchange rates. *International Economics, Finance and Trade*. I. 2009. Retrieved from: <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C13/E1-23-02-03.pdf> [in English].
6. National Bank of Ukraine. Retrieved from: https://bank.gov.ua/files/ES/State_q.pdf [in Ukrainian].
7. Site of statistics of Ukraine. Retrieved from: http://ukrstat.gov.ua/imf/meta/BOP_Dissemin_notes-ukr1.html [in Ukrainian].
8. Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/economy/balance/> [in Ukrainian].
9. About the National Bank of Ukraine with changes and additions : Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 № 679-XIV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> [in Ukrainian].

